

*Мр Јелена Газивода,
Испраживач сарадник, Београд*

Осигурање извозних кредита у праву Европске уније

Резиме

Осигурање извозних кредитија је нова врста осигурања, која је осмишљена да осигура неколико уредних циљева: обезбеђење осигураника, заштитна обрачуна, контрола кредитија, повећање продаје и извоза, финансирање зајмова и заштитна функција. Оно, иакође, омогућава укључивање земаља у савремене трговинске покове, ојачава конкуренцију у савременој привреди и пружа максималну заштиту поштомача. Правни извор осигурања извозних кредитија у ЕУ је Уговор Савета 98/29 ЕС од 7. маја 1998. г. о уједначавању главних прописа о осигурању извозних кредитија за краткорочне и средњорочне послове. Осигурање извозних кредитија омогућава извознику обезбеђење за губитке, које претрпљује у својим извозним пословима, покривајући их од врло особених ризика, који нису покривени другим врстама осигурања. Оно, иакође, нуди заштиту на знатно дуже време него осигурање линије осигурања, зависно од предметног уговора и његових услова. Због тога ова врста осигурања има многе предности над осталим осигуравајућим линијама, које проистичу из њених битних особина, што је предмет овог реферата. Следећи савремене тенденције, Државна заједница Србије и Црне Горе је 2002. г. усвојила закон, којим је успоставила правне оквире за пружање услуга осигурања од трговачких и нетрговачких ризика.

Кључне речи: *осигурање, извозни кредитија, трговачки ризик, пољитички ризик, средњорочно покриће, дугорочно покриће*

Увод

Нормативно регулисање услуга осигурања на нивоу Европске уније имало је четири деценије дуг пут усклађивања који је на крају резултирао установљавањем јединственог тржишта услуга осигурања. Ово отклањање диспаритета између националних законодавстава држава чланица одвијало се поступно (*step by step*) а финални резултат остварен је кроз кумулативно остваривање две слободе (*freedom of providing services*): а) слободе успостављања сопствене делатности осигуравајућих друштава, и то посредством сопственог или мешовитог предузећа, филијала, пословница, подружница, агенција, и др., б) слободе кретања услуга на јединственом унутрашњем тржишту и то тако што се свака држава чланица обавезала да ће омогућити својим резидентима да на територији друге државе чланице слободно купују финансијске услуге (укључујући и услуге осигурања). Правни оквир данашњег јединственог тржишта осигурања успостављен је кроз доношење директива три генерације.

Осигурање извозних кредита регулисано је на јединствен начин директивом треће генерације и то Директивом Савета бр. 98/29/ЕС од 7. маја 1998. године о усклађивању основних одредби које уређују материју осигурања извозних кредита за правне послове закључене са средњорочним и дугорочним периодом покрића ризика.¹⁾

Појам осигурања извозних кредита

Осигурање извозних кредита представља релативно нову грану осигурања код које се уговор о осигурању закључује између осигуравача, с једне стране, и даваоца кредита (у даљем тексту: поверилац), као уговарача осигурања, односно осигураника, с друге стране, а у вези са претходно закљученим кредитним послом поводом извоза робе, односно услуга. Уговор о осигурању има за циљ обезбеђење поверилаца од немогућности наплате потраживања према дужнику. Дакле, поверилац, по основу уговора о осигурању извозних кредита, има право на накнаду штете у случају да услед остварења одређених ризика не успе да наплати своје потраживање према дужнику. Услуга осигурања извозних кредита обезбеђује се као непосредна или посредна подршка извозу производа односно услуга једне или више држава чланица, са покрићем ризика у трајању од две или више година, односно покрићем у трајању које се поклапа са роком отплате кредита, а које укључује и период израде финалног производа односно пружања финалне услуге.

1. Council Directive 98/29/EC of 7 May 1998 on harmonization of the main provisions concerning export credit insurance for transactions with medium and long-term cover, „Official Journal of the European Communities“ (OJ), L 148, 19.05. 1998, pp.22-32.

Функције осигурања извозних кредита

Осигурање извозних кредита обезбеђује симултано остваривање неколико различитих функција²⁾. Његова основна функција је *обештећење* осигураника кроз поступак накнаде штете у случају да се оствари неки од осигураних ризика

Друга значајна функција која се остварује кроз ову врсту осигурања је *превензивна* функција. Превентивна функција код ове врсте осигурања је веома сложена и остварује се кроз неколико фаза. *Прву фазу* представља процена дужникове солвентности. Ову процену врши потенцијални осигураник - поверилац из основног уговора. На њему лежи обавеза да процени способност дужника из основног уговора (спољнотрговинског посла) да изврши своју уговорну обавезу. Иако у данашње време постоји велики број специјализованих агенција за праћење и анализу ризика, сматра се да су информације прибављене од осигураника најобјективније и да се њима може поклонити пуна вера. *Друга фаза* подразумева процену политичких/некомерцијалних ризика у земљи у коју се извози роба односно услуге. Ови ризици се, пре свега, везују за одлуке владе предметне земље, које одлуке могу да узрокују прекид слободног протока робе и новца.³⁾ *Трећа фаза* подразумева процену правне ваљаности основног уговора (спољнотрговинског посла) и она укључује испитивање свих битних елемената предметног правног посла. Уговор о осигурању извозних кредита се може закључити само поводом и у вези са уговором који је правно ваљан и пуноважан⁴⁾.

Кроз осигурање извозних кредита остварује се још неколико значајних функција. Кроз ову линију осигурања се обезбеђује потпунија *кредитна контрола*. Наиме, пословна пракса је указала на велики проценат лоших процена кредитних менаџера приликом одобравања кредита новим клијентима на новим тржиштима. Кроз осигурање извозних кредита овај потенцијално велики проблем се превазилази експертизом осигураваача која гарантује објективну процену ризика и конзистентност у пословању.⁵⁾

Осигурање извозних кредита у значајној мери доприноси *подршци извоза и разграновању спољнотрговинске размене*⁶⁾. Остварењу управо овог циља теже сва осигуравајућа друштва у већинској државној својини а најпознатији осигура-

2. J. Бастин, *L'assurance-credit dans le mond contemporain*, Paris: Ed Jupiter and Ed Nouvelle, 1978., стр.228.
3. Ова друга фаза није обавезна код свих врста осигурања извозних кредита будући да се односи само на случајеве осигурања од политичких/некомерцијалних ризика, те је, отуда, логично да ће ова фаза изостати код осигурања од комерцијалних ризика.
4. Погледати анализу Dun & Bradstreet-а о пословним губицима који су се могли избећи да се прибегло осигурању извозних кредита у: Tony Dowding, *Developments in Credit & Political Risk Insurance*, London: International Credit Insurance Association (ICIA), 2000.
5. „Trade Credit and Political Risk Insurance, Transactional Risk Management“, *Mergers & Acquisitions Deal-Making Seminar*, AIG Global Trade & Risk Insurance Company, New York: Federated Press, April 29, 1997.
6. Martin Clark, „Supporting British Exporters“, The ECGD, *Global Exporter 2001-2002*, стр. 40-43.

вачи извозних кредита експанзију извоза наводе као свој најважнији пословни циљ⁷⁾.

Осигурање извозних кредита пружа додатно *обезбеђење проитоку гошово̄ новца и пружа заштитиу илайнних биланса*. Наиме, ова линија осигурања обезбеђује прецизну и комплексну финансијску заштиту кроз различите правне механизме а нарочито кроз осигурање од катастрофалних ризика коме најчешће прибегавају мултинационалне компаније и корпорације⁸⁾.

Осигурање извозних кредита представља један од најзначајнијих инструмената *обезбеђења зајмова и подизања кредитне способости*. Ова функција се остварује кроз својеврсно посредовање осигураваача између финансијских субјеката који се баве давањем кредита (банака) и привредних субјеката којима су кредити потребни. Осигураваач не само да посредује између ових субјеката, већ, што је много значајније, обештећује банку у случају да прималац зајма постане инсолвентан или из других разлога не изврши своју уговорну обавезу према даваоцу зајмабанци⁹⁾. По овој својој функцији осигурање извозних кредита се битно приближава инструменту гаранције, али и у односу на гаранцију пружа битне предности које ће бити образложене касније у тексту.

Кредит као предмет осигурања

Осигурање извозних кредита почива на „продајном кредиту“ (*supplier credit*) и „куповном кредиту“ (*buyer credit*). Продајни кредит односи се на трговачки уговор односно спољнотрговински посао (подуговор у односу на уговор о осигурању извозних кредита) закључен између једног или више продаваца, с једне стране, и једног или више купаца, с друге стране, а који уговор резултира извозом робе односно услуга које воде порекло из неке од држава чланица, при чему се купац обавезује да продавцу исплати цену у готовом новцу одједном или одложено (на кредит). Услов за пружање услуга осигурања продајног кредита јесте да је привредни субјекат чији се кредит осигурава основан на територији неке од држава чланица, у складу са одредбом члана 58. Уговора о ЕЗ. Уколико се уговорне обавезе из трговачког уговора поводом кога се закључује уговор о осигурању извршавају кроз кредитни или какав други финансијски аранжман, осигурање које се пружа продавцу који извози робу односно услуге у самом трговачком уговору мора у свему да буде усклађено са одредбама уговора о осигурању продајног кредита.

7. Погледати: ECGD, *Annual Report & Resource Accounts 2001-2000*; ECGD, *Mission and Status Review, 1999-2000*; Export-Import Bank of the United States, *Annual Report FY 2001*; Hermes Kreditversicherungs-AG, *Annual Report, 2001*. Промоција извоза најексплицитније је наведена као примарни задатак Finnvera-e, финског осигуравајућег друштва о чему детаљније погледати *Finnvera Annual Report FY 2000.*, стр. 2.

8. Frank B. Hall, „Business Credit Insurance“, одељак под називом „The Worldwide Receivables Assurance Protection Program“, San Fransico: Frank Hall, 1990., стр. 4-10.

9. Детаљније погледати у: *Euler Trade Indemnity's Report FY 1985*.

У бити „куповног кредита“ лежи уговор о зајму закључен између једне или више финансијских институција, као зајмодавца, с једне стране, и једног или више зајмопримаца, с друге стране, а који уговор се закључује ради финансирања спољнотрговинског посла. Специфичност овог кредита је у томе што се зајмодавац обавезује да продавцу из спољнотрговинског посла (који је подговор у односу на уговор о осигурању извозног кредита) исплати у готовом новцу цену испоручене робе, односно услуга, у име и за рачун зајмопримца (кушца из спољнотрговинског посла, односно подговора), док се зајмопримац обавезује да ће зајмодавцу исплатити новчани износ који му дугује и то у оброцима тј. на кредит. Одредбе о покрићу ризика у односу на куповни кредит примењују се у свим случајевима у којима зајам даје финансијска институција, без обзира на то у којој држави чланица предметна финансијска институција има седиште, односно где је регистрована, под условом да куповни кредит почива на безусловној обавези зајмопримца да врати износ новца добијеног на зајам.

Према одредбама Анекса Директиве својство јавног дужника може имати сваки правни субјект, ма какву организационо-правну форму имао, а који према законским нормама државе чланице, односно акту о оснивању, представља јавну установу, и који не може бити проглашен инсолвентним ни у судском нити у управном поступку те државе чланице. У својству јавног дужника може се појавити орган управе или јавна институција попут Министарства финансија или Централне банке, али и сваки регионални, општински или месни орган управе.

Приликом разматрања статуса дужника осигуравач је дужан да посебно узме у разматрање правни статус дужника, могућност ефикасног вођења поступка против дужника, и дужникове изворе прихода, односно финансирања. Осигуравач мора да има свест о томе да се јавном дужнику дуг може отписати. Такође, осигуравач треба да поседује сазнања о степену утицаја на дужника, односно степену контроле над дужником коју врши влада конкретне државе чланице. Дужник који не испуњава наведене критеријуме неће се сматрати јавним већ приватним дужником.

Међутим, класификација кредита извршена је и према њиховом року трајања. Према овом критеријуму, кредити се деле на средњерочне и дугорочне кредите. Дужина кредита директно је условљена природом спољнотрговинског посла, односно карактером и природом предмета спољнотрговинског посла. Ова категоризација непосредно условљава и дужину трајања уговора о осигурању извозних кредита те, у овом смислу, можемо говорити о осигурању средњерочних извозних кредита и осигурању дугорочних извозних кредита¹⁰. Управо по овој својој карактеристици осигурање извозних кредита се суштински разликује од велике већине уговора о осигурању.

10. Дужина трајања кредита унификована је у оквиру Организације за европску безбедност и сарадњу док су у оквиру Бернске уније унификована правила везана за рачунање прочетка и завршетка трајања кредита, минималне вредности спољнотрговинског посла, услова отплаћивања кредита и максималног трајања кредита.

а) Средњерочни извозни кредити

Уговор о осигурању средњерочних извозних кредита закључује се у трајању од најмање једне а највише пет година. Ови уговори закључују се у вези са спољнотрговинским пословима који имају за предмет капиталне пројекте или извођење инвестиционих радова (грађевинских радова; извођење инсталација, постављање, монтирање и стављање у погон делова постројења или комплетних постројења; изградња индустријских и енергетских објеката; извођење геолошких, рударских, консолидационих, агромелиорационих, хидрометеоролошких и других сличних радова).

б) Дугорочни извозни кредити

Уговор о осигурању дугорочних извозних кредита закључује се у трајању од најмање пет а највише десет година. Ови уговори се закључују у вези са спољнотрговинским пословима који имају за предмет комплексне капиталне пројекте и инвестиције, као на пример изградња електричних и нуклеарних постројења, изградња бродова и авиона, и сл.

Осигурани ризици

Када је реч о ризицима који се осигуравају, Анекс Директиве у тачки б. прецизно уређује да су предмет осигурања извозних кредита ризик производње и кредитни ризик. Ризик производње наступа у случају када извршење уговорне обавезе осигураника из уговора о осигурању извозног кредита, или сама производња специфициране наручене робе из спољнотрговинског посла буде обустављена за период од шест месеци при чему је предметна обустава проузрокована непосредно и искључиво неким од разлога утврђеним у тачкама 14. - 22. Анекса. С друге стране, кредитни ризик наступа када осигураник не успе да наплати износ који му припада по спољнотрговинском послу или уговору о зајму у року од три месеца по доспелости а ово је непосредно и искључиво узроковано неким од разлога утврђеним у тачкама 14. - 22. Анекса.

У случају да се реализује ризик производње, осигуранику се одобрава накнада штете која подразумева накнаду трошкова насталих у вези са извршењем уговорне обавезе из подуговора (спољнотрговинског посла), или накнада трошкова производње робе која је предмет подуговора, под условом да је реч о уобичајеним трошковима извршења уговорне обавезе, односно производње. Накнада штете, напротив, не укључује трошкове који су већ покривени по неком другом основу, као ни новчане износе које је осигураник исплатио дужнику на име обештећења или пенала.

Уколико се реализује кредитни ризик, осигуранику се одобрава накнада штете која одговара укупном дуговању купца из подуговора, и укључује износ главног дуга и камате, односно дуговању зајмопримца из уговора о зајму, који износ укљу-

чује и камату која тече по доспелости. Накнада штете поводом реализованог кредитног ризика такође искључује новчане износе које је осигураник исплатио дужнику на име обештећења или пенала.

Висина накнаде штете зависи од процента уговореног покрића, а у складу са полисом осигурања коју је издао осигуравач. Осигураник лично сноси све трошкове који превазилазе осигурану суму (неосигурани проценат). Осигуравач се може сагласити да се осигураннику делимично или у потпуности признају и накнаде трошкови који превазилазе осигурану суму. Накнада штете може се обезбедити и у иностраној валути у случајевима у којима је у конкретним правним пословима уговорено плаћање у иностраној валути.

Међутим, национални прописи држава чланица Европске уније познају и нешто другачију класификацију ризика. Ризици који се покривају осигурањем извозних кредита су бројни и разноврсни, али се уобичајено класификују као: а) комерцијални ризици, б) некомерцијални/политички ризици.

Комерцијални ризици

Комерцијални ризици су опасности од неизвршења или закашњења у извршењу уговорне обавезе које су узроковане чиниоцима или околностима на страни купца из спољнотрговинског посла. Ови ризици се најчешће везују за опасности које су узроковане неликвидношћу и инсолвентношћу¹¹⁾. Њихова заједничка карактеристика је да су условљени субјективном немогућношћу купца из спољнотрговинског посла да измири своје дуговање. Категорија комерцијалних ризика обухвата три ризика: а) дужникова доцња у измирењу дуговања, б) одбијање пријема испоруке од стране дужника, и ц) инсолвентност дужника.

а) Доцња у измирењу дуговања

Доцња у измирењу дуговања сматра се најмање опасним ризиком по повериоца. У ситуацији када дужник касни са измирењем свог дуговања, поверилац још увек реално може да очекује да ће он у неком тренутку ипак извршити своју уговорну обавезу. Пословна пракса је доказала да дужник који има намеру да изврши своју уговорну обавезу најчешће и успе да нађе начина да измири дуговање. Међутим, дужникова доцња није нимало безазлена појава будући да се иста драстично одражава на повериоцев прилив новчаних средстава.

Ризик доцње у измирењу дуговања укључује и „ризик продуженог закашњења“¹²⁾. Овај термин означава неиспуњење уговорене обавезе у року од најчешће 90 дана рачунајући од дана испоруке робе/услуга¹³⁾.

11. Dick Briggs & Burt Edwards, *Credit Insurance, How to reduce the risk of trade credit*, Woodhead-Faulkner, 1988., стр. 31.

12. Protracted default risk (енг.).

13. Whiterby, *Dictionary of Insurance*, Hugh Cockrell, Лондон, 1980., стр. 152.

б) Одбијање пријема испоруке као битна повреда уговора од стране дужника

Одбијање пријема испоруке од стране дужника за повериоца је много опасније. Пријем испоруке се састоји у томе што купац предузима нужне радње како би примио робу. У међународном промету робе пријем испоруке има посебан значај. Наиме, тек код преузимања робе може се установити да ли је испоручена она роба која је предвиђена уговором. Уговором може бити предвиђена и клаузула да ће од утврђеног квалитета при пријему испоруке зависити и цена, те је, у том случају пријем испоруке предуслов за одређивање и плаћање куповне цене. Одбијање пријема испоруке сматра се битном повредом уговора од стране дужника.

ц) Неспособност за плаћање на страни дужника

На скали опасности по повериоца, ризик дужникове неспособности за плаћање сматра се најтежим. Неспособност плаћања се дефинише као трајна немогућност испуњења доспелих дуговања. Инсолвентни дужник пада под стечај а повериоци своја потраживања према њему намирују из стечајне масе. Међутим, ни само покретање стечајног поступка не гарантује повериоцима намирење њихових потраживања. Наиме, у тзв. случајевима без имовине, стечајни поступак се обуставља а повериочева потраживања не намирију. Отуда, као једино средство „обезбеђења“ преостаје осигурање извозних кредита.

Некомерцијални/политички ризици

Другу велики категорију ризика представљају некомерцијални/политички ризици. За разлику од комерцијалних ризика код којих опасност постоји на страни самог дужника, и утолико је субјективног карактера, код некомерцијалних ризика опасност је узрокована спољним околностима, и као таква је објективне природе. Ова листа укључује најразличитије опасности као нпр. ратове, грађанске ратове, репресивне режиме, војне хунте, религијски фундаментализам, политичку нестабилност, корупцију¹⁴), нестабилност валуте, инфлацију, итд.

Некомерцијални ризици носе са собом огромну опасност. Они се по правилу везују за одређену земљу или одређену географску регију, али могу да произведу негативан домино ефекат на шире токове међународне трговинске размене. Дале, они су неретко врло непредвидиви и стога је често тешко предузети адекватне превентивне мере. Ова опасност је посебно изражена код дугорочних кредитних аранжмана код којих се током трајања кредита могу појавити околности које доводе у питање извршење самог правног посла. Међутим, једнако је тешко предвидети могућност наступања тзв. индиректних некомерцијалних ризика као што су општи мораторијуми, забране извоза односно увоза.

14. Детаљније у: *KPMG 1994 Fraud Survey*, стр.3-9.

За разлику од комерцијалних ризика који готово никада не могу да изазову тоталну штету, опасност од наступања тоталне штете у случају некомерцијалних ризика је знатно већа. Ово је по правилу случај у ситуацијама када се дужник снабдева робом по претходно уговореној спецификацији. Штета је у таквим околностима по правилу тотална јер се роба произведена да задовољи врло конкретну потребу, тешко може преправити, редизајнирати или обрадити за неку другу потребу. У ситуацијама у којима су преправке ипак могуће, поверилац ипак трпи штету услед, по правилу, огромног закашњења у измиревању дуговања.

О томе колики је значај ове врсте ризика најбоље говори констатација Dick Bass-a – „уколико конкретни некомерцијални ризик нема смисла осигуравати, чему онда испитивање и процењивање потенцијалног дужника“¹⁵).

Правна доктрина је установила две врсте некомерцијалних ризика: а) немогућност конверзије валуте дужника у конвертибилне валуте и забране трансфера, и б) политички ризик.

а) Немогућност конверзије валуте дужника у конвертибилне валуте и забране трансфера

Немогућност конверзије валуте дужника у конвертибилне валуте одражава се у опасности закашњења у измирењу дуговања које закашњење је узроковано недостатком конвертибилне валуте у земљи дужника. Другим речима, дужник услед недостатака конвертибилне валуте у којој је уговорено измирење његове обавезе није у стању да измири своје дуговање о доспелости.

Сумњајући да оваква опасност може настати, дужник о доспелости своје обавезе може депоновати средства у домаћој валути у противвредности уговорене валуте. Ова могућност фигурира као заштитна могућност по дужника, али поверилац због предметне доцње свеједно трпи штету. Поново осигурање извозних кредита остаје једино средство заштите повериоца¹⁶.

б) Политички ризик

Политички ризици по правилу подразумевају опасности настале предузимањем одговарајућим економских репресивних мера владе одређене државе. Најпотпунију класификацију ових ризика извршио је британски ЕСГД и она укључује¹⁷):

1) општи мораторијум плаћања од стране државе или државне организације, као купца или корисника услуга,

15. Dick Bass, *Credit Management*, London: Business Books, 1979., стр. 57.

16. *L. Lucas Ltd. v. Export Credit Guarantee Department* (1974) 2 Lloyd's Rep. 69.

17. Погледати: Одељак 20 (ц) Споразума о смерницама за званично признате извозне кредите (The Arrangement on Guidelines for Officially Supported Export Credits); Dick Briggs & Burt Edwards, *Credit Insurance, How to reduce the risk of trade credit*, Woodhead-Faulkner, 1988., стр. 48.

2) неплаћање дуга у уговореном року или једностраног раскида уговора од стране државе или државне организације, као купца или корисника услуга,

3) политички догађаји, економске, правне и административне мере које отежавају или онемогућавају трансфер новчаних средстава,

4) законске мере усвојене у земљи седишта дужника донете са циљем отпуста дуга због тешкоћа у конверзији валуте,

5) рат и друге опасности (грађански ратови, револуције, побуне, немири или експропријација) које онемогућавају извршење уговора, односно измирење дуга, под условом да су предметни ризици искључени од других врста осигурања и нису могли бити покривени на регуларном тржишту осигурања¹⁸).

Један од најопаснијих политичких ризика је ризик „јавног интереса“. Опасност овог ризика почива на врло флексибилном тумачењу овог појма и недостатку објективних параметара за његово дефинисање. Његово тумачење је у дискреционој надлежности владе те „јавни интерес“ може да захтева увођење низа ограничења и услова као нпр.¹⁹: а) увећавање пореза и увођење нових такси, б) поопштравање стандарда и захтевање техничких одобрења, ц) увођење строжијих квота и тарифа, д) захтевање дозвола за извоз, е) санитарни захтеви, итд.

Такође, оваква могућност стоји на располагању низу међународних организација. Увођење оваквих мера посебно се правда захтевом за заштиту здравља људи и захтевом за очување животне средине, па је државама дозвољено да ради заштите ових врхунских вредности уведу мере које се могу рестриктивно одразити на међународну трговину²⁰).

Виша сила (*vis maior*)

Под вишом силом се традиционално подразумева опасност од катастрофалних елементарних несрећа (поплава, земљотреса, ерупција вулкана, плиме, циклона, итд.).

У правној доктрини не постоји сагласност да ли виша сила по својим особеностима спада у категорију ризика који се покривају у контексту осигурања извозних кредита. Законодавства која и ризик више силе стављају на листу ризика који се осигуравају у овој линији осигурања по правилу сврставају вишу силу у категорију комерцијалних ризика²¹).

18. *The Bamburi case* (1982) 1 Lloyd's Rep. 312.

19. Dick Briggs & Burt Edwards, *Credit Insurance, How to reduce the risk of trade credit*, Woodhead-Faulkner, 1988., стр. 57.

20. Као пример може да послужи одредба члана 30. (члан 36. према ранијој нумерацији чланова) Уговора о Европској Заједници.

21. Најексплицитнији пример за може се пронаћи у годишњем извештају аустријског осигуравача *Osterreich Kreditversicherungs-Aktiengesellschaft* за 1995. и 1996. годину.

Ризик јавног дужника

Иако се ризик јавног дужника не издваја као посебна врста ризика нити под овим називом постоји у изворима права, мишљења смо да му треба посветити посебну пажњу. Као што смо већ видели, у улози дужника могу се јавити компаније или корпорације у приватном власништву, али и владини органи, тела и агенције. Када се у улози дужника јављају владини органи, тела и агенције опасност по повериоца је утолико већа што се против поменутих органа не може покренути стечајни поступак у случају трајне неспособности измиривања дуговања, нити се ови органи могу присилити на извршење уговорних обавеза²²). Отуда, осигурање извозних кредита остаје једино средство „обезбеђења“ њихових повериоца.

Накнада штете

Спољнотрговински послови закључени између уговорних страна из једне или више држава чланица се аутоматски осигуравају у складу са Одлуком Савета бр. 82/854/ЕЕС²³) од 10. децембра 1982. године. Овај аутоматизам постоји само у односу на правне послове који се закључују као подршка извозу робе односно услуга, као и у односу на гаранције издате у контексту овакве подршке. Исто правило важи и у односу на поједине послове закључене са државама које нису чланице ЕУ.

Покриће ризика у вези са куповним кредитом постаје ефективно даном ступања на снагу уговора о зајму, под условом да су задовољени сви услови уговорени односно утврђени уговором о зајму, и садржани у полиси осигурања. Када је реч о продајном кредиту, покриће ризика производње постаје ефективно на дан закључења спољнотрговинског посла (подуговора), под условом да су задовољени сви услови прецизирани спољнотрговинским послом, и садржани у полиси осигурања.

Покриће кредитног ризика постаје ефективно даном испуњења уговорне обавезе од стране осигураника (плаћање премије) под условом да су задовољени сви услови садржани у полиси осигурања, односно утврђени у спољнотрговинском послу.

Анекс Директиве садржи листу ризика чије наступање даје правног основа за подношења захтева за накнаду штете и то:

- 1) *de iure* и *de facto* неспособност за плаћање на страни приватног дужника и даваоца гаранције (тачка 14.),
- 2) неиспуњење уговорне обавезе од стране дужника и даваоца гаранције (тачка 15),
- 3) одустајање купца из спољнотрговинског посла (подуговора) од уговора или одбијање испуњења уговорне обавезе (тачка 16.),

22. J. Bastin, „La défaillance de paiement et sa protection, l'assurance-crédit“, Paris: L.G.D.J., 1991., стр. 4-9.

23. 82/854/ЕЕС: Council Decision of 10 December 1982 on the rules applicable, in the fields of export guarantees and finance for export, to certain subcontracts with parties in other Member States of the European Communities or in non-member countries, OJ, L 357, 18.12.1982, pp. 20 - 22.

4) одлука или мера треће земље која онемогућава извршавање уговора о зајму или спољнотрговинског посла (тачка 17.),

5) општи мораторијум установљен одлуком владе државе седишта дужника или владе треће државе преко које се обавља измирење обавеза плаћања из уговора о зајму односно спољнотрговинског посла (тачка 18.),

6) политички догађаји или економске сметње, односно законодавне или административне мере које су уведене ван државе седишта осигураваача и које су онемогућиле односно узроковале закашњење у измирењу обавезе плаћања из уговора о зајму односно спољнотрговинског посла (тачка 19.),

7) прописи земље дужника који искључују обавезу накнаде трошкова насталих у вези са конвертовањем локалне валуте у страну валуту која је уговорена спољнотрговинским послом, односно уговором о зајму (тачка 20.),

8) мера или одлука владе државе седишта осигураваача или осигураника, укључујући мере односно одлуке Европске заједнице, а које мере се односе на трговину између држава чланица и трећих земаља, као што је блокада извоза (тачка 21.), и

9) случајеви више силе који се догоде ван државе седишта осигураваача, а који укључују ратове, грађанске ратове, револуције, устанке, побуне, грађанске немире, циклоне, поплаве, земљотресе, вулканске ерупције, плиме и нуклеране несреће, под условом да ови догађаји нису осигурани по другом основу (тачка 22.).

Осигураваач је овлашћен да одбије да поступи по захтеву за накнаду штете уколико је штета непосредно или посредно узрокована:

1) радњом или пропустом осигураника, или лица које је овлашћено да предузима правне радње у име и за рачун осигураника,

2) било каквом одредбом која ограничава права осигураника, а која одредба је саставни део уговора о зајму, спољнотрговинског посла, или било ког допунског документа укључујући и гаранције и друга средства обезбеђења,

3) било каквог даљег споразума између осигураника и дужника закљученог након закључења уговора о зајму или спољнотрговинског посла, а који споразум спречава или одлаже исплату дуга,

4) у случају продајног кредита, било какав пропуст уговорних страна из спољнотрговинског посла, сауговорача или других достављача да испуне своје уговорне обавезе, под условом да овакав пропуст није узрокован политичким догађајима наведеним у тачкама 17.-22. Анекса.

Осигураваач је дужан да штету исплати без одлагања и у најкраћем могућем року у случају да: 1) је неплаћање на страни приватног дужника узроковано његовом *de iure* или *de facto* инсолвентношћу, или 2) да постоји међувладин билатерални споразум о реструктурирању дуга.

Уколико су дужникове уговорне обавезе према осигуранику обезбеђене гаранцијом или неким другим средством обезбеђења, осигураник мора да предузме све потребне мере које налаже полиса осигурања како би се обезбедили сви пре-

дуслови да гаранција односно друго средство обезбеђења буде правно ваљано али и да је објективно могуће искористити предметно средство обезбеђења.

Висина накнаде штете

Приликом утврђивања висине накнаде штете осигуравач осигуранику неће исплатити износ који премашује износ укупне штете, односно износ који би осигураник примио од даваоца зајма по уговору о зајму, или од купца из спољнотрговинског посла.

Исплата по захтеву за накнаду штете (тачка 28. Анекса) има се извршити без одлагања а најкасније у року од месец дана по протеку законом уређеног рока, под претпоставком да је осигуравач по хитном поступку обавештен о поднетом захтеву за накнаду штете, да је обавештен о свим детаљима, да му је достављена потребна документација и захтев поткрепљен потребним доказима о основаности захтева. Када је реч о покрићу ризика производње, исплата по захтеву за накнаду штете има се извршити у року од месец дана по протеку законом уређеног рока, или рачунајући од датума пријема извештаја релевантног стручног лица, уколико су овакви извештаји потребни, или рачунајући од датума потписивања споразума између осигураника и осигуравача о висини захтева за накнаду штете, који год од ових датума је каснији.

Уколико се настале штете које су основ за подношење захтева за накнаду штете тичу појединих овлашћења о којима постоји спор, осигуравач може одложити исплату по захтеву док предметни спор не буде у међувремену решен у корист осигураника одлуком суда или арбитра, уколико је овакав начин решавања могућих спорова претходно предвиђен уговором о зајму или спољнотрговинским послом (тачка 29. Анекса).

Уколико је обезбеђени уговор о зајму или трговински подговор предмет међувладиног билатералног споразума о реструктурирању дуга, осигураник је дужан да поступа у складу са условима уговора о реструктурирању како у погледу осигураних тако и неосигураних оброка уговора о зајму или спољнотрговинског посла (тачка 30. Анекса). Такође, осигураник је дужан да осигуравачу пружи сву потребну помоћ везану за извршење уговора о реструктурирању. Уколико је осигурани износ укључен у међувладин билатерални споразум о реструктурирању дуга, осигуравач може од момента ефективности уговора да одступи од једномесечног рока за исплату по захтеву за накнаду штете, по одредби тачке 28. Анекса.

Трошкови настали поводом предузимања радњи за умањење или спречавање наступања ризика (додатни трошкови) покривају се пропорционално проценту покрића садржаном у полиси осигурања, под условом да се са тим сагласио и осигуравач (тачка 31. Анекса). Додатни трошкови укључују и трошкове покретања парнице пред надлежним судом, као и трошкове настале услед предузимања правних радњи за умањење или спречавање наступања ризика. Међутим, додатни

трошкови не укључују и трошкове настале у вези са утврђивањем ваљаности захтева за накнаду штете.

Премија осигурања

Премије осигурања извозних кредита одговарају ризику, сразмерне су обиму и квалитету покрића ризика које се пружа, и обезбеђују покриће и за дугорочне трошкове пословања и губитака насталих с тим у вези. Висина премије која се одређује за сваку државу или за сваку категорију држава одређује се према процени ризика за предметну државу. Приликом одређивања премије осигурања, осигуравач је дужан да исту одреди према кредитној способности дужника. Такође, приликом одређивања премије осигуравач је дужан да узме у обзир укупан период покрића ризика као и уговорени модус враћања кредита и камату. Премија се исплаћује према уговореном износу а мора да буде базирана на минималном утврђеном премијском параметру. Ови параметри се изражавају у проценту од референтне вредности као да је премија исплаћена у целости на дан закључивања уговора о осигурању или гаранцији. За кредитни ризик ова референтна вредност одговара износу главнице зајма или (ре)финансираног оброка из спољнотрговинског посла и ризика производње за читав уговор с одбитком прве рате. Када је реч о ризику производње, уговорени износ може се умањити до висине очекиваног максималног губитка. Укупан износ премије доспева на дан издавања полисе кредитног осигурања или гаранције или на дан пуноважности уговора или конкретног уговора о зајму. Премија осигурања може се плаћати и у ратама.

Осигуравач, према својој економској снази, утврђује полису осигурања која одговара категоризацији ризика према државама, укупној изложености ризику за сваку земљу и портфељу ризика за своју земљу. Приликом утврђивања полисе осигурања осигуравач ће узети у обзир класификацију дужника извршену по земљама. Осигуравач, међутим, може обуставити или ограничити обављање делатности осигурања у појединим земљама, без обзира на утврђену класификацију земаља.

Осигуравач не уводи никаква ограничења у погледу полисе осигурања када је реч о земљама у којима постоји већа опасност од настанка ризика. Међутим, осигуравач може увести ограничења у погледу полисе осигурања када је реч о другим земљама. Такође, осигуравач који иначе не пружа услуге осигурања осигураницима из одређене земље, односно одређене групе земаља може пружити услуге осигурања поводом појединих правних послова од националног интереса, као и у случају када су конкретни послови уговорени билатералним споразумом, или је обезбеђен потребан износ конвертибилне валуте за извршење уговорних обавеза из предметних послова. Када је, међутим, реч о земљама у односу на које је осигуравач поставио извесна ограничења у погледу полисе осигурања, осигуравач може ограничити и обим ризика који покрива на кумулативан или алтернативан начин, и то у односу на: а) укупно вансеријско излагање одређене земље поједином ризи-

ку, б) укупан износ покрића, ц) вредност нових уговора који се имају осигурати, и д) максималан износ покрића по правном послу (тачка 41. Анекса).

Осигуравачи такође могу и повећати овако установљену премију. Осим ограничења ризика које је учињено према односној земљи, не би требало да буде никаквих других ограничења која проистичу из полисе осигурања.

Ризик по земљама

Директива у тачки 42. Анекса оставља могућност осигуравачу да рутински примени одређене услове у односу на поједину земљу, без обзира на то у коју категорију се сврстава одређена земља према категоризацији ризика и то у односу на: а) исплату или издавање гаранције од стране Централне банке или Министарства финансија предметне државе, б) подношење неопозивог акредитива или банкарске гаранције, ц) продужавање исплатног периода по подношењу захтева за накнаду штете, д) смањење процента покрића, е) ограничавање покрића за одређене врсте делатности или одређене пројекте.

Анексом Директиве установљене су четири процедуре обавештавања како других осигуравача, тако и саме Комисије и то: а) годишње обавештавање, б) обавештавање о свакој значајној одлуци, ц) претходно обавештавање, и д) накнадно обавештавање. Тако, крајем сваке календарске године, а најкасније до 30. априла наредне године, сваки осигуравач је дужан да другим осигуравачима али и Комисији достави извештај о својом пословању у претходној години. Овај извештај треба да садржи податке о свим државама дужницима, а за сваку од ових држава потребно је да се поднесу и подаци о: а) укупном износу покрића који је обезбедио осигуравач, б) укупном ванредном излагању ризику, ц) оствареној премији, д) износу новца прибављеног регресирањем, и е) исплаћеном износу по поднетим захтевима за накнаду штете. Такође, почетком сваке године, а најкасније до 31. јануара, сваки осигуравач је дужан да другим осигуравачима али и Комисији достави извештај о полисама осигурања. Предметни извештај треба да садржи податке о врсти и износу придржаја и о условима осигурање.

У случају да постоји више конкурентних понуда од стране извозника или банака, осигуравач је дужан да одговори у најкраће могуће време на све захтеве другог осигуравача о статусу дужника из конкретне трансакције. У случају постојања несагласности везано за статус дужника, осигуравачи су дужни да другим осигуравачима доставе информације и упуте им понуду да се споразумно сагласе о статусу дужника. Уколико осигуравачи не могу да се сагласе о статусу дужника у року од 10 радних дана рачунајући од дана подношења захтева за овом информацијом, осигуравачи су дужни да се обрате Комисији која ће донети одлуку о овом питању у складу са процедуром утврђеном чланом 4. Директиве.

Када је реч о претходном обраћању са захтевом за достављање информације важе следећа правила:

(а) Осигуравач који жели да одступи од одредби овог Анекса односно да утврди знатно повољније услове покрића за одређену врсту правног посла, или одређеног сектора, у односу на одређену земљу или читаву категорију земаља, дужан је да о овоме обавести остале осигураваче као и Комисију у року од најмање 7 радних дана пре него што оваква одлука постане правоснажна. У овом обавештењу, осигуравач је дужан да наведе и разлоге оваквог свог поступања, као нпр. да образложи потребу да се у конкретном случају поступа у складу са захтевима конкуренције, као и да наведе оквирни износ премије коју ће наплаћивати.

(б) Осигуравач који намерава да наплаћује нижу премију осигурања од оне коју је навео у годишњем извештају дужан је да о томе обавести друге осигураваче као и Комисију најмање 7 радних дана пре него што оваква одлука постане правоснажна. Ово обавештење мора да садржи и информацију о висини премије коју намерава да наплаћује.

(ц) Осигуравач који поступајући по обавештењу осигуравача из тачке (а) и (б) намерава да пружи знатно повољније услове него ли осигуравач који је први покренуо овакву иницијативу, дужан је да о својој намери обавести друге осигураваче, али и Комисију, најмање 7 радних дана пре него што оваква одлука постане правоснажна. Ово обавештење мора да садржи и информацију о висини премије коју намерава да наплаћује.

(д) Осигуравач који намерава да осигура правне послове дужницима у државама у којима уобичајено не нуди овакву врсту покрића, дужан је да о томе обавести друге осигураваче али и Комисију најмање 7 радних дана пре него што оваква одлука постане правоснажна, наводећи такође и висину премије коју намерава да наплаћује.

Обавеза пружања информација

Када је реч о накнадном обраћању са захтевом за достављање информације важе следећа правила:

(а) Осигуравач који намерава да одступи од одредби овог Анекса нудећи неповољније покриће ризика било појединих правних послова или читаве лепезе правних послова, одређених сектора, поједних земаља и сл., дужан је да о овоме најкасније до 31. јануара обавести друге осигураваче као и Комисију,

(б) Осигуравач који нађе за сходно да измени један или неколико елемената полисе осигурања за одређену земљу, у односу на податке које је навео у свом годишњем извештају, дужан је да о овој својој намери обавести што је могуће пре како друге осигураваче, тако и Комисију.

(ц) Осигуравач који намерава да пружи исте услове као и осигуравач од кога је потекла одређена иницијатива, дужан је да о својој намери обавести друге осигураваче али и Комисију што је могуће пре.

(д) Сваки осигуравач је дужан да у најкраћем могућем року одговори на захтев било код осигуравача или Комисије, везано за захтевана појашњења или његово пословање.

Уобичајено је да се описано обавештавање врши електронским путем али је дозвољена и писмена кореспонденција, уколико то налажу околности конкретного случаја.

Значај осигурања извозних кредита у контексту даљег развоја домаћег тржишта осигурања

Нужност за подстицањем извоза, као и потреба за развојем економских односа са иностранством, условила је почетком 2002. године доношење Закона о Фонду за осигурање и финансирање спољнотрговинских послова, као специјализованог субјекта за осигурање од некомерцијалних и комерцијалних ризика.²⁴⁾ На овај начин утврђен је институционални оквир за обављање једне од најзначајнијих делатности у контексту оздрављења домаће привреде и обезбеђивања конкурентности домаћих привредних субјеката на тржишту ЕУ.

Успостављање институционалног оквира је значајан али тек први корак у ефикасном спровођењу подстицајне спољнотрговинске политике. Познавање комуналног права и општеприхваћених стандарда у домену осигурања извозних кредита односно спољнотрговинских послова, намеће се као следећи приоритет. Ово је значајно тим пре што Закон о Фонду за осигурање и финансирање спољнотрговинских послова садржи опште норме о својој делатности, те би инкорпорирање предметне Директиве у домаћи правни систем обезбедило саобразност са решењима држава чланица Европске уније и на тај начин додатно допринело унапређењу економских односа са иностранством, као и конкурентности како домаћих производа и услуга, тако и конкурентности привредних субјеката који се баве пружањем управо ове врсте осигурања.

Када је реч о овој специфичној врсти осигурања, важно је нагласити и то да је управо квалитетно законодавство у овој области предуслов за успено пословање на светском тржишту.

Jelena Gazivoda, M.J.S.
Research Fellow, Belgrade

Export Credit Insurance in the EU Law

Summary

Export credit insurance is fairly new insurance line designed to achieve few parallel goals: indemnity of the insured, balance sheet protection, credit control, increased sale and export expansion, loan financing and preventive function. It also creates all the pre-

24. Закон о Фонду за осигурање и финансирање спољнотрговинских послова, „Службени лист СРЈ“, бр. 3/2002.

conditions for integration of countries into modern commercial streams, strengthens the competition in modern economy and provides the maximum protection of consumers.

The legal basis for the regulation of export credit insurance in the European Union is the Council Directive 98/29/EC of 7 May 1998 on harmonisation of the main provisions concerning export credit insurance for transactions with medium and long-term cover.

Export credit insurance provides an exporter with a “peace of mind”. It indemnifies an exporter for losses suffered in the course of his export activities, thus providing cover for losses caused by risks of very special nature that are not covered by other insurance lines. It also offers a comfort for much longer term than other insurance lines, depending on the underlying contract and its terms and conditions. Hence, ECI has many advantages over other insurance lines and these advantages stem from its distinctive features what is a subject of this paper.

Following the developing trends, the State Union of Serbia and Montenegro had in 2002 adopted the law to establish a legal framework for providing insurance services with respect to commercial and non-commercial risks.

Key words: *insurance, export credits, commercial risk, political risk, medium-term cover, long-term cover.*